

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, член-кореспондента НАН України, головного наукового співробітника відділу промислової політики та енергетичної безпеки Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України

КИЗИМА Миколи Олександровича

на дисертаційну роботу, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент», галузі знань 07 «Управління та адміністрування»

ШАПОВАЛА Олексія Валерійовича на тему:

«Управління трансформаціями в вищій освіті України в умовах індустрії 4.0»

Актуальність теми дисертації. Концепція Індустрії 4.0 та пов'язані з нею технології й процеси сьогодні виступають одними з ключових чинників розвитку сучасного промислового суспільства, впливаючи як на практичну діяльність підприємств, так і на наукові дослідження. У цих умовах заклади вищої освіти виконують багатогранну та стратегічно важливу функцію. Вони не лише забезпечують підготовку висококваліфікованих фахівців для потреб економіки, а й виступають осередками генерації знань, інноваційних рішень, нових технологій і наукових розробок.

Водночас університети самі стають активними учасниками цифрових перетворень, використовуючи інструменти та технології Індустрії 4.0 для модернізації власної діяльності. Це сприяє підвищенню ефективності освітніх, наукових та управлінських процесів, а також створює можливості для впровадження принципово нових моделей функціонування закладів освіти. Концепції Освіти 4.0 та Університету 4.0, що базуються на досягненнях четвертої промислової революції, вже сьогодні демонструють перспективні підходи до розвитку сучасної системи вищої освіти.

Разом із тим динамічні трансформаційні процеси, характерні для епохи Індустрії 4.0, породжують низку викликів, до яких заклади вищої освіти не завжди готові належним чином адаптуватися, особливо в умовах глобалізації, зростання соціально-економічної невизначеності та кризових явищ. Згідно зі звітом Всесвітнього економічного форуму Future of Jobs Report 2025, до 2030 року зміни торкнуться близько 22% професійних сфер у світі. Попри прогнозований позитивний баланс створення нових робочих місць, їх заповнення потребуватиме суттєвого підвищення кваліфікації та перекваліфікації працівників, зокрема розвитку як професійних, так і

універсальних компетентностей. При цьому дефіцит необхідних навичок визначається як один із головних бар'єрів для трансформації бізнесу.

Не менш складні виклики постають і перед самими закладами вищої освіти. Дослідження свідчать, що, незважаючи на усвідомлення важливості цифрових технологій та інвестування в їх розвиток, значна частина університетів перебуває лише на початкових або середніх етапах цифрової зрілості. Крім того, багато закладів реалізують цифрові перетворення без чітко сформованої стратегії або довгострокового бачення їх розвитку.

За таких умов трансформаційні процеси у сфері вищої освіти потребують системного управління та ефективного контролю. Лише за наявності продуманої стратегії змін можна забезпечити високу якість освітньої діяльності, відповідність підготовки фахівців сучасним потребам економіки, а також підвищити конкурентоспроможність закладів вищої освіти в умовах посилення внутрішньої та міжнародної конкуренції й постійного впливу зовнішніх факторів.

Таким чином, можна зробити висновок про високу актуальність проблем управління трансформаціями у вищій освіті в світі та Україні. Водночас, зважаючи на характер і тенденції трансформаційних процесів в Україні, зокрема в умовах кризових процесів, засади управління трансформаціями у вітчизняній вищій освіті в умовах Індустрії 4.0 потребують подальшого розвитку, що обумовило вибір теми дисертації та вирішених у ній завдань.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано згідно з планами науково-дослідних робіт Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України, а саме у відповідності до виконання науково-дослідної роботи «Формування механізму вирішення проблемних ситуацій у соціально-економічному розвитку регіону (на прикладі Харківської області)» (номер державної реєстрації 0121U113503) здобувачем сформульовано теорії та концепції дослідження проблемних ситуацій в регіональному розвитку; «Реструктуризація економіки України в повоєнний період» (номер державної реєстрації 0123U102453) сформульовано характеристику моделей економіки країн за регіонами.

Ступінь обґрунтованості, достовірності наукових положень, висновків, рекомендацій, представлених в дисертації. Сформульовані в дисертаційній роботі та висвітлені у наукових публікаціях О.В. Шаповала теоретичні положення, висновки й практичні рекомендації повністю відповідають вимогам, що ставляться до наукових досліджень такого рівня. Їх

достовірність і наукова обґрунтованість підтверджуються успішним виконанням поставлених завдань, а також широкою апробацією результатів дослідження.

Дисертація характеризується послідовною та логічною структурою. Автор комплексно підійшов до визначення наукової проблематики, коректно сформулював мету і завдання роботи та застосував адекватний методичний інструментарій для їх розв'язання.

Теоретичну та методологічну основу дослідження становлять фундаментальні положення економічної науки, діалектичний підхід до аналізу економічних категорій і взаємозв'язків між ними, а також наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних учених з питань, що належать до предметної сфери дисертації.

Високий рівень обґрунтованості отриманих результатів забезпечено ґрунтовним опрацюванням значного масиву наукової літератури, використанням сучасних аналітичних підходів, а також широкої статистичної та інформаційної бази дослідження.

Об'єкт, предмет, мета та завдання роботи узгоджені між собою і відповідають загальній логіці дослідження. Основні результати пройшли апробацію на науково-практичних заходах різного рівня, зокрема міжнародних конференціях, що підтверджує їх актуальність і наукову цінність.

Отже, дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, яке відзначається чіткою постановкою наукових завдань, належним рівнем обґрунтування використаних підходів, аргументованістю висновків та практичною значущістю запропонованих рекомендацій.

Наукова і практична цінність дисертації, наукова новизна. У дисертаційній роботі О.В. Шаповала сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків, пропозицій, які відзначаються науковою новизною та мають практичну спрямованість. Наукові положення сформульовані автором самостійно й відображають особистий внесок дисертанта в рішення наукового завдання. Найбільш вагомими результатами, які містять наукову новизну дослідження, вважаємо наступні:

Дістало подальшого розвитку аналітичне забезпечення оцінки трансформаційних процесів у промисловості України, яке, на відміну від існуючих підходів, передбачає комплексний кількісний аналіз з елементами порівняльної секторальної оцінки за ключовими показниками діяльності, конкурентоспроможності, інноваційної активності та факторів, що стримують

розвиток промисловості. Такий підхід дозволяє об'єктивно оцінити стан інноваційної діяльності промислового сектору в умовах персистентних криз (пандемія COVID-19 та повномасштабна війна) та систематизувати основні групи проблем (с. 96-110);

Запропоновано теоретико-методичний підхід до обґрунтування напрямів впровадження технологій Індустрії 4.0 у вищу освіту України, який, на відміну від наявних, базується на комплексній розбудові підсистем забезпечення (організаційної, кадрової, педагогічної, матеріально-технічної та фінансової) в межах організаційно-економічного механізму управління трансформаціями. Це дає змогу сформулювати обґрунтовані рекомендації з урахуванням основних бар'єрів трансформації вищої освіти відповідно до потреб Індустрії 4.0 та підвищити конкурентоспроможність і релевантність закладів вищої освіти (с. 163-174).

Удосконалено інструментарій оцінки діяльності системи вищої освіти, який, на відміну від існуючих, передбачає розрахунок інтегрального індексу, що включає показники освітнього потенціалу, наукової діяльності та взаємодії з промисловістю. Це дозволяє проводити ранжування країн за рівнем розвитку вищої освіти, результативністю наукової діяльності та здатністю промисловості використовувати отримані результати, а також здійснювати класифікацію країн на групи лідерів і тих, що наздоганяють, для обґрунтування сценаріїв розвитку (с. 111-116);

Запропоновано аналітичне забезпечення трансформації освітніх програм закладів вищої освіти відповідно до вимог Індустрії 4.0, яке, на відміну від існуючих підходів, передбачає порівняння компетентностей, затребуваних на ринку праці, з компетентностями, що формуються в межах освітньої програми, та виявлення розбіжностей. Це дозволяє враховувати динаміку ринку праці при актуалізації змісту освітніх програм (с. 159-163).

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях. Усі положення наукової новизни та основні результати дослідження опубліковані у 21 науковій праці, а саме: 8 статей у періодичних наукових фахових виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз, зокрема 3 статті у виданнях, що індексуються наукометричною базою Scopus та Web of Science; 13 тез доповідей у матеріалах конференцій. Аналіз публікацій автора дозволяє зробити висновок про повноту викладення основних наукових положень його дисертаційного дослідження в науковій літературі.

Публікації здобувача відображають викладені в роботі наукові результати, які містять наукову новизну, що відповідає п. 8, 9 вимог до

присудження ступеня доктора філософії «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», які були затверджені Постановою Кабінету Міністрів України №44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року (зі змінами).

Академічна доброчесність. Результати перевірки дисертації О.В. Шаповала на тему «Управління трансформаціями в вищій освіті України в умовах індустрії 4.0» на наявність ознак академічного плагіату довели коректність посилань на першоджерела для текстових та ілюстративних запозичень, також не виявлено навмисних ознак недоброчесності. Таким чином, можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності в дисертації О.В. Шаповала

Оформлення дисертації. Дисертаційна робота О.В. Шаповала викладена українською мовою з дотриманням наукового стилю, а її структурна побудова є логічною, результати наукової новизни та висновки є конкретними та достатньо аргументованими. Дисертація за своєю структурою, обсягом та оформленням відповідає наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами).

Зауваження щодо змісту дисертації. Дисертаційна робота О.В. Шаповала за своїм змістом і формою є завершеним самостійним науковим дослідженням. Високо оцінюючи наукове і практичне значення дисертаційної роботи, разом з тим, варто зазначити про низку дискусійних положень та/або таких, що потребують додаткової аргументації, які містяться у ній, а саме:

1. У дисертаційній роботі на стор. 36-37 наведено перелік та характеристику внутрішніх і зовнішніх стейкхолдерів у ЗВО, а саме керівництво, адміністративний, науково-педагогічний склад, здобувачі освіти, влада, представники приватного сектора та громадськості. Водночас механізми й особливості їх взаємодії розкриті недостатньо, зокрема при їх розгляді у контексті моделей потрійної і чотириланкової спіралі. Вважаю, що більш фундаментальна оцінка є доцільною і дозволить посилити теоретичну обґрунтованість наведених груп.

2. Визначення викликів і вимог до трансформації вищої освіти у відповідно до потреб Індустрії 4.0 автором пропонується робити в розрізі

чотирьох складових діяльності вищих освітніх закладів: курикулум, викладання, оцінка знань, науково-дослідницька діяльність. Наведені складові діяльності спираються на існуючу теоретичну базу, що є безумовно схвальним. Однак, вважаю, що аргументація обмеження саме цими складовими є недостатньою, в особливості щодо включення компоненти дослідницької діяльності. Доцільним було б розглянути можливість розширення переліку і включення таких складових, як кадрова діяльність, матеріально-технічне забезпечення, організаційна діяльність тощо, які можуть трансформуватися під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища Індустрії 4.0 (с. 58-59).

3. На стор. 85-87 дисертаційної роботи узагальнено основні рушійні фактори та виклики впровадження технологій Індустрії 4.0 у промисловості й вищій освіті країн світу за рядом регіонів. Бажано було б окремо розглянути рушійні фактори та виклики у вітчизняній системі вищої освіти, а також навести висновки у порівнянні до досвіду наведених країн і сформулювати відповідні рекомендації.

4. У другому розділі роботи запропоновано індекс освітньо-індустріальної діяльності (EIA) і проводиться його апробація на вибірці країн-членів ЄС і кандидатів. Вважаю доцільним приділити увагу обґрунтуванню вибору показників, що складають індекс. Крім цього, на додачу до описаних результатів бажано навести більш детальне їх трактування, зокрема їх значення для України (с. 108-113).

5. У третьому розділі дисертаційної роботи наведено зовнішні й внутрішні фактори трансформації закладу вищої освіти. Однак, недостатньо зрозумілим є те, як представлені фактори кореспондують зі складовими діяльності закладів вищої освіти, що піддаються трансформації, описаними автором у першому розділі дисертаційного дослідження. Бажано було би визначити цей зв'язок більш детально (с. 136-137).

Проте зазначені недоліки не знижують наукової і практичної цінності результатів дослідження, яке відповідає основним вимогам щодо кваліфікаційних робіт даного рівня та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Шаповала Олексія Валерійовича на тему «Управління трансформаціями в вищій освіті України в умовах Індустрії 4.0» є актуальною та важливою в сучасних умовах України, має наукову новизну та практичне значення. Дисертаційна робота відповідає спеціальності 073 «Менеджмент», галузі знань 07 «Управління та

адміністрування».

За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23.03.2016 р. (із змінами), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (із змінами) та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (із змінами). Зазначене дозволяє зробити висновок, що Шаповал Олексій Валерійович заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент».

Рецензент:

головний науковий співробітник відділу
промислової політики та енергетичної безпеки
Науково-дослідного центру
індустріальних проблем розвитку
НАН України,
член-кореспондент НАН України,
д.е.н., професор



Микола КИЗИМ

Підпис засвідчую: вірно
вчений секретар НДЦ ІПР НАН України



Надія БЄЛКОВА